

معماران، هنرمندان، استادکاران و کارورزان عهد قاجار و آثار ایشان در سندج

"حسین کریمیان"

اول العلم معرفه الجبار

بشر طالب کمال است و این خصلت بهینه او را مجذوب توانایی‌ها می‌سازد. شاید به روزگاری که او تنها نیازمند تأمین آذوقه و امنیت نسبی بود تحصیل قدرت جسمی را کمال می‌دانست. اما با گسترش اجتماعات بشری و آغاز زندگی انسان در دشت و تشکیل نخستین حکومتها، بتدریج تواناییهای افراد بشر شقوق پیچیده‌تری یافت و منشأ کسب معیشت آنها نیز گردید. در این مقطع شمشیر زنان ماهر، سخنوران و خوانندگان و نوازندگان چیره دست، معماران و دیگر هنرمندان توانا و ... همگی تلاش می‌نمودند تا فرزندان خود را با فنون کار خویش آشنا سازند و بدین ترتیب هنر و مهارتی قرن‌ها در انحصار خاندانی باقی می‌ماند و گاه‌آ شکل مرموز و سری به خود می‌گرفت.

ظهور تواناییهای فردی آنگاه که با افکار و اعتقادات و حتی نفع عموم آمیخته می‌گشت. شکل "هنر" به خود می‌گرفت و بدین علت است که آثار برجای مانده از افراد توانمند را "آثار هنری" و نیز آثار فرهنگی می‌خوانیم.

تلازم و ارتباط مهارتها و حرف، صاحبان آنها را نیز به هم نزدیک می‌نمود. شاید بتوان تشکیل جمعی از افراد با مهارتهای مختلف برای شکار حیوانی وحشی به روزگار سکونت بشر در غار را یکی از اولیه‌ترین گروه کاری به حساب آورد، اما در این امر تردیدی نیست

که نخستین گروههای سازمان یافته کاری (به جبر یا اختیار) تحت امر حکمرانان تشکیل گردیده‌اند.

انجام امور به صورت جمعی نه تنها موجب تسریع در حصول نتیجه خواهد شد، بلکه دقت در رعایت تناسب و همخوانی اجزا را در پی داشته و به مجموعه نوعی وحدت (در عین کثرت) می‌بخشد. بعلاوه بدین ترتیب عقاید و سنن هر یک از اعضا با ابداعات آنها در آمیخته و در مصالح موجود جانی تازه می‌دمد. فلذا اثری شکل یافته در منطقه دوران خاصی را به سهولت می‌توان از مصنوعات مشابه همزمان در مناطق دیگر از هم ممیز ساخت و یا تأثیر افکار و عقاید ملل را برهم در آثار و مصنوعاتشان جستجو نمود.

به یقین می‌توان گروه استادکاران، معماران، آجر تراشان، نجاران، حجاران، گچبران و کاشیکاران را یکی از فعالترین گروههای کاری دانست. هر چند حوزه عملکرد این گروه از افراد به میزان تبحر و شهرت آنها بستگی داشته، لیکن گاهی به خواسته حکام و فرمانروایان محلی از منطقه خویش به منطقه‌ای دیگر عزیمت و آثار شایان توجهی را خلق نموده‌اند.

گروه معماران کردستانی نیز با تکیه بر پیشینه قوی معماری بومی و رعایت جمیع شرایط دخیل در کار و نیز اجرای خواسته کارفرمایان و تأثیر پذیری اندکی از روشهای رایج معماری شهرهای همجوار به ساخت آثار ارزشمندی دست یازیده‌اند و چون با تمام خصوصیات از نوشتن نام خویش در گوشه مخلوقات و آثار هنریشان امتناع نموده‌اند، تهیه فهرست جامع از اسامی آنان بسیار دشوار می‌نمود. لیکن این مهم به مدد منابع تاریخی معاصر و بهره‌گیری از تعدادی معمار و استادکار سالمند و جستجو در کتیبه بعضی از بناهای عام المنفعه انجام و فهرستی شامل: نام، شهرت، اهلیت و نمونه آثار قریب هشتاد تن از هنرمندان گمنام شهرستان سندج تهیه که اینک عرضه می‌گردد. باشد که کاستیهای آن با مدد اساتید فن جبران و از قصور حقیر نیز غمض عین گردد.

معماران ابنیه تاریخی سنندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد رمضان	—	اصفهانی	مرمت مسجد دار الاحسان سنندج	این استاد را پیش کسوت استادان کردستان میدانند و چون در سنندج مقیم گردیده بود او را پس از مرگ در مقبره پیر عمر سنندج دفن نموده‌اند و استادانی چون محمد باقر عبدالله و رشید معماریان از شاگردان اویند.
۲-	استادالله مراد	اقلیدس (معمار باشی)	کردستانی	- مرمت دو گلدسته مسجددار الاحسان. - ساخت سر دروازه منزل حاجی خان.	
۳-	استاد میرزا محمود	موسس	کردستانی	خانه‌های احمد زاده و خسروی در سنندج	
۴-	استاد رشید	معماریان	کردستانی	- سردروازه منزل استاد محمد کریم موسس - خانه سنندجی و تعدادی خانه دیگر	
۵-	استاد محمد کریم	موسس	کردستانی	- سردروازه عمارت آصف دیوان	
۶-	استاد غلام	معماریان	اصفهانی	- ساختمانی موزه سنندج (خانه ملا لطف الله شیخ الاسلامی)	- شاگرد استاد رشید معماریان بوده
۷-	استاد ابو محمد	تخته‌ای	کردستانی	- مسجد روستای آویهنک	- گفته می‌شود که در زندگیش ۱۷
۸-	استاد عبدالله	معماریان	اصفهانی الاصیل	- ساختمان جنوبی از ۳ ساختمان عمارت وکیل	در این کار از استاد ابو محمد تخته‌ای نیز کمک گرفته است.
۹-	استاد خداکرم	کردستانی	کردستانی	- بناهای زیادی در محله مسیحیان سنندج منجمه منزل فعلی "قطبی" واقع در خیابان انقلاب یا سیروس	این محله در قسمت شرق بازار سنندج قرار گرفته و به محله "گوریها" نیز شهرت دارد.
۱۰-	استاد محمد سعید	قصری	کردستان	- سردروازه منزل بابان در محله قطارجیان سنندج	
۱۱-	استاد سعید	قدم خیز	کردستان	- منزل امین الاسلام در سنندج که تنها دو ستون آن باقی است.	
۱۲-	استاد رحیم ثروتیاریان	چوزبانه	کردستان	- درب سنگی خانه حاجی حیدر واقع در خیابان وکیل - کوچه مردوخ	- چوزبانه در کردی به فرد تازه کار گویند.
۱۳-	استاد معمار نظام		کرمانشاه	- حمام روستای نگل از توابع سنندج	
۱۴-	استاد فتح الله		کرمانشاه	- حمام روستای آویهنک از توابع	- فرزند استاد معمار نظام بوده

سنندج					
سنندج	سنندج	کرمانشاه	کرمانشاهی	استاد میرزا	۱۵-
- این پل که بر روی رودخانه قشلاق در شرق سنندج احداث شده از بناهای عهد افشار است که در روزگار قاجار مورد مرمت اساسی واقع گشته.	- یک طاق از پل قشلاق - سردروازه منزل سالار سعید (موزه سنندج) و تعدادی بنا در شهرستان سنندج				
سنندج	سنندج	کردستان	زرتشتیان	استاد محمد رحیم	۱۶-
- سروآباد منطقه سرسبز و آبادی است در حد فاصل سنندج و مریوان.	- حمام منطقه سروآباد و کارهای زیادی در شهرستانهای سنندج و مریوان.				
سنندج	سنندج	کردستان	متی	استاد محمد امین	۱۷-
- چون ما در این استاد "متی" نام داشت، لقب او را نیز متی گذاشته‌اند.	- بیشتر ابنیه قدیمی منطقه جورآباد سنندج را این معمار ساخته است.				
سنندج	سنندج	کردستان	بالهین	استاد محمد	۱۸-
- "بالهین" در کردی به کسی گویند که دست توانایی دارد. یکی از مراتب استادی است.	- کارهایی زیبایی در محله جورآباد سنندج انجام داده است.				
سنندج	سنندج	کردستان	سنندجی	استاد علیمحمد	۱۹-
برادر بزرگ استاد محمد بالهین بوده.	- مسجد جامع ابوالحسن را در سنندج این استاد ساخته است.				
سنندج	سنندج	کردستان	(دوکاره)	استاد محمد کریم عزت پور	۲۰-
- چون هم نجار بوده و هم معمار، او را دوکاره لقب داده‌اند.	- ارسی‌های خانه احمد خان وکیلی و نیز منزل شیخ احمد غیائی از جمله کارهای زیبای این استاداند.				
سنندج	سنندج	کردستان	(دوکاره)	استاد صالح بیدارپور	۲۱-
- چون هم نجار بوده و هم معمار، او را دوکاره لقب داده‌اند.	سر دروازه‌های عمارت وکیل.				
سنندج	سنندج	کردستان	همتی	استاد ابراهیم	۲۲-
- چون هم نجار بوده و هم معمار، او را دوکاره لقب داده‌اند.	- خانه احمد خان کمانگر در محله قطارچیان سنندج را تحت نظارت این استاد ساخته‌اند.				
سنندج	سنندج	کردستان	شکری	استاد عبدالله	۲۳-
- چون نام پدرش شکرالله بوده لقب او را شکری نهادند.	- در شهرستانها سنندج و بیجار کارهای زیادی انجام داده منجمله منزل داروغه در محله قطارچیان سنندج را این استاد ساخته است.				
سنندج	سنندج	کردستان	مینا کر	استاد اسماعیل	۲۴-
	- سردروازه منزل داروغه در محله قطارچیان سنندج				
سنندج	سنندج	تهرانی	طارانی	استاد اکبر	۲۵-
	۱- سردروازه منزل اشرف میرزا در سنندج ۲- سردروازه منزل استاد سعید سنندجی				
سنندج	سنندج	کردستانی	سنه‌ای	استاد اسماعیل	۲۶-
- مرمت قلعه حکومتی پلنگان در - قطعه پلنگان که با انتخاب سنندج					

				مربوان و آثار برجسته دیگری در سنندج و حوالی مربوان.	"سنه دژ" به دستور شاه صفی صفوی متروک گردید به روزگار قاجار تجدید بنا و مرمت گردید.
۲۷-	استاد علی اکبر	سنه‌ای	کردستانی	- مرمت قلعه حکومتی مربوان	
۲۸-	استاد اسداله	برزگر	کردستانی	- خانه فرید الملک جواهری را که هم اکنون استاد سعید برزگر در آن سکونت دارد این استاد ساخته است.	- این بنا در پشت مسجد دار الاحسان و پارک شهدا سنندج واقع گردیده.
۲۹-	استاد سعید	برزگر	کردستانی	- خانه سرهنگ واقع در ضلع شمالی مسجد دارالاحسان سنندج	- فرزند استاد اسداله برزگر است و هم اکنون نیز در قید حیات می‌باشند.
۳۰-	استاد صدیق	هدایت	کردستانی	- سردروازه منزل خان خانان در سنندج	
۳۱-	استاد اسدالله	کردستانی	کردستانی	- مرمت مسجد والی در سنندج	
۳۲-	استاد محمد	توحیدی	کرمانشاه	- ساخت سردروازه خانه مجتهدی	- این بنا با شباهت کامل به خانه ملا لطف اله در چای قلعه حکومتی ساخته شده است.
۳۳-	معمار عسکر	توحیدی	کرمانشاه	- مرمت سرای حاج علی در بازار آصف سنندج	- بازار آصف یکی از راسته‌های بازار سنندج است.
۳۴-	استاد فتح‌اله	توریوری (بوچکمه)	کردستان	- ستونهای عمارت باقرخان وکیل	"توریور" یکی از روستاهای حوالی سنندج است. "بوچکمه" در کردی به فردی کوتاه قد گفته می‌شود.
۳۵-	استاد فتح‌الله	تخته‌ای	کردستان	- عمارت باقرخان وکیل	- "تخته" روستایی است در حوالی سنندج
۳۶-	استاد وهاب	اصفهان (همدانی)	کردستان (همدان)	- همکاری با استاد رمضان در مرمت مسجد دارالاحسان سنندج	- به گفته استاد ابومحمد رنج‌آوری ایشان فرزند استاد رمضان بود و در همدان اقامت داشته ولی تعدادی دیگر محل زندگی او را سنندج دانسته‌اند.
۳۷-	استاد عسکر	موسوی	کردستان	- سردروازه‌های قدیمی شهر سنندج	
۳۸-	استاد میرزا علی	صعودی	سنندج	تعدادی خانه در محله جنت قطارچیان سنندج	
۳۹-	استاد خلیل	قصرساز	سنندجی	سردروازه‌های قدیمی شهر سنندج را با کمک استاد عسکر ساخته است.	- این استاد، پسر استاد خالوی قصرساز بوده ولی از کارهای پدرش

۴۰-	استاد محمود	معماری	سنندج	عمارت خسروی و خانه مسکونی خودش در محله قطارچیان سنندج	اطلاع چندانی نداریم. - این استاد ۳ سال قبل فوت نموده است.
۴۱-	استاد مهران	طارانی	تهران	گنبد هشتی ورودی کاروانسرای ارباب در بازار آصف سنندج	- در گنبدسازی مهارت تام داشت.
۴۲-	استاد باقر	بستانی	سنندج	آثارش در محله قطارچیان سنندج بسیار است.	- در قید حیات است و به عنوان شاهدی زنده (هر چند حافظه اش کاملاً یاری نمی‌دهد) در خدمتشان بوده‌ایم.
۴۳-	استاد مختار	بوبریان	سنندج	طاقهای آجری بناهای زیادی را از جمله طاقهای منزل خودش و استاد باقر و استاد حاجی علا و استاد سعید را ایشان زده است.	۱- تاکنون در قید حیات است و نام اصلی او سید ابراهیم می‌باشد. ۲- بعنوان منبعی موثر در خدمتشان بوده‌ام و از ایشان استفاده کرده‌ام در قید حیات است ولی حافظه چندانی ندارد.
۴۴-	استاد حاجی علا	قلعه پرواز	سنندج		
۴۵-	استاد بسطام	سهی زن (سایه زن)	سنندج		- گویند: طاق زن مشهوری بوده و بیشتر با خشت کار می‌کرده و ۲۰ سال قبل دار فانی را واداع گفته است.
۴۶-	استاد یدالله	هژرپور	سنندج	مرمت طاقها و گچریهای	

گچبران ابنیه تاریخی سنندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد طاهر	—	—	- گچریهای حسینیه امجد در سنندج	- ایشان استاد استاد مسیح بوده‌اند.
۲-	استاد اسماعیل	شله	کردستانی	- گچریهای مقبره هاجر خاتون در سنندج - گچریهای خانه آقابابا ولی سنندج - گچریهای منزل شکرالله عطار داماد آیت الله مردوخ کردستانی (مشهور به شکرالله کلاه چرمه)	- گفته می‌شود که استاد برای روش رنگ آمیزی و گچری کتاب خطی نوشته است. اما اینجانب علیرغم پیگیری فراوان موفق به رویت آن نشدم.
۳-	استاد حاجی فرج	گچیر	سنندجی	- منزل نصیر دیوان واقع در پشت حسینیه امجد را ایشان گچری	

	نموده‌اند.				
۴-	استاد محمد رش سنندجی	سنندجی	سنندجی	سنندجی	سنندجی
	گچبری دورکتیبه سنگی ایوان شرقی مسجد دار الاحسان سنندج از جمله کارهای ارزشمند این استاد است. گچبریهای مسجد والی واقع در خیابان فردوسی سنندج				
۵-	استاد حاجی فرج سنه‌ای	سنندجی	سنندجی	سنندجی	سنندجی
	گچبریهای عمارت معتمد.				
	این عمارت در پارک شهدا فعلی سنندج واقع بود که گفته می‌شود حزب کومله به هنگام استقرار در سنندج آنرا تخریب نمود و الان بقایای اندکی از آن باقی است.				
۶-	استاد مسیح	—	—	—	—
	گچبری ستونهای موزه سنندج (خانه ملا لطف الله سنندجی)				
۷-	استاد عبدالله شیرین دست کردستانی	کردستانی	کردستانی	کردستانی	کردستانی
	گچبریهای خانه حاجی حیدر در واقع در پشت عمارت وکیلی. گچبری منزل سعد سلطان (پسر آصف دیوان)				
۸-	استاد میرزا آقا سنه‌ای	سنندج	سنندج	سنندج	سنندج
	مرمت غالب گچبریهای ابنیه عهد قاجار در سنندج				
۹-	استاد حاجی رشید سنه‌ای	سنندج	سنندج	سنندج	سنندج
	گچبریها و آهکبریهای حمام ظهیر و حمام قصلان				
	این استاد علیرغم کهولت سن هم اکنون نیز در قید حیات است. دایی استاد میرزا آقا بوده است. حمام ظهیر یا حمام خان از جمله بناهایی است که به امر امان‌الله خان والی در بازار سنندج احداث گردید. قصلان یکی از روستاهای تابع شهرستان قروه در کردستان است که به روزگار حکمرانی امان‌الله خان والی رونق فراوانی داشته.				
۱۰-	استاد شکرالله کرمانشاهی	باختران	باختران	باختران	باختران
	مرمت گچبریهای داخل موزه سنندج را این استاد به همراهی استاد مسعود سبحانی انجام داده‌اند.				
۱۱-	استاد مسعود سنه‌ای	سنندجی	سنندجی	سنندجی	سنندجی
	مرمت گچبریهای موزه سنندج (خانه سالار سعید)				
۱۲-	استاد محمد سبحانی	سنندجی	سنندجی	سنندجی	سنندجی
	ستونهای منزل غیاثی را این استاد				

	گچبری نموده است.				
۱۳-	استاد احمد	سبحانی	سنندجی	- گچبری ستون و داخل منزل و کیلی.	
۱۴-	استاد ابومحمد	رنج آوری	سنندجی	مرمت گچبری عمارات و کیلی - آصف و خسرو آباد سنندج	خوشبختانه این استاد در قید حیات هستند.

نجانان ابنیه تاریخی سنندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد محمد کریم	عزت پور (دوکاره)	کردستانی	ارسیهای عمارت وکیل الملک در سنندج	- نمونه‌هایی از کارهای این استاد و استاد صالح در همین مجموعه ارائه شده.
۲-	استاد صالح	عزت پور (دوکاره)	کردستانی	- دربهای عمارت وکیل الملک در سنندج	
۳-	استاد عبدالله	نجانباشی	کردستانی	ارسیهای منزل احمدخان وکیل در سنندج	
۴-	استاد عباس	نجانباشی	کردستانی	- مرمت ارسیهای عمارت آصف دیوان	پسر استاد عبدالله نجانباشی بوده است.
۵-	استاد محمد	سنه‌ای	سنندجی	- قاب سقف و قابهای در و پنجره منزل فرید الملک و تعدادی زیادی از ابنیه تاریخی شهر سنندج	
۶-	استاد ابراهیم	سنه‌ای	سنندجی	- قابهای سقف منزل حاجی حیدر و تعداد زیادی از بناهای سنندج	- پسر استاد محمد است و علیرغم کهنه‌ت سن هنوز در قید حیات می‌باشد.

نقاشان ابنیه تاریخی سنندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد میرزا آقا	توکلی	کردستانی	- نقاشیهای سقف خانه حاجی حیدر واقع در کوچه مردوخ محله قطارچیان سنندج	- برادر استاد عباس توکلی بوده
۲-	استاد عباس	توکلی	کردستانی	- همه کارهایش را با برادرش انجام می‌داده.	- نمونه‌هایی از کارهای این دو استاد در خانه حاجی حیدر شده که در این مجموعه هم ارائه گشته است.
۳-	استاد عباس	خجسته	کردستانی	- نقاشیهای منزل حبیبی (قابهای	

موجود در میان گچبرها).

آجر تراشان ابنیه تاریخی سنندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد عسکر	موسوی	کردستانی	آجر تراشی سردروازه‌های بسیاری از ابنیه سنندج منجمله سردروازه منزل حاجی حیدر و منزل غیاثی از کارهای این استاد می‌باشد.	در قید حیات است و بعنوان منبع به خدمتشان رسیده‌ام.
۲-	استاد عباس	زمانی	کردستانی	سردروازه آصف را آجر تراشی کرده	- طرحی از آجر تراشی این استاد به ضمیمه ارائه شده - در قید حیات است و حقیر خدمتشان رسیده‌ام.
۳-	استاد اکبر	طارانی	تهرانی	سردروازه منزل اشرف نظام (اشرف میرزا)	نام ایشان در فهرست معماران نیز آمده است.
۴-	استاد پهلوانی	طارانی	سنندج	سردروازه و نمای بیرونی سردرهای عمارت احمدزاده در سنندج	
۵-	استاد ابراهیم	همتی	سنندج		
۶-	استاد غلامعلی	همتی	سنندج		
۷-	استاد حسن	همتی	سنندج		

سنگ تراشان (حجاران) ابنیه تاریخی سنندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد حبیب	حجاریان	کردستانی	- حجاری سنگ ازاره خانه مشیر دیوان در سنندج	
۲-	استاد شیرازی	حجاریان	شیرازی	- حجاری سنگهای ازاره سردروازه ورودی کلیسای سنندج	
۳-	استاد میرزا لاله	اصفهانی	اصفهان	- حجاری سنگ ازاره عمارت وکیل - حجاری سنگ از ااره سردروازه اصلی عمارت وکیل	این استاد چون لال و کر بود به استاد "لاله" شهرت یافت.
۴-	استاد زرعلی	کردستانی	سنندجی	- حجاری ستونهای عمارت وکیل	دو نمونه از طرح حجاریهای این استاد در این مجموعه تقدیم شده است.
۵-	استاد آقابابا	اصفهانی	اصفهانی	- سنگ قبرها و سنگ ازاره‌های زیادی تراشیده است که چند نمونه آن در موزه سنندج نگهداری می‌شود و	

	زیباترین آنها در مسجد میرزا فرج الله واقع در خیابان ۱۷ شهریور بر روی قبر میرزا دیده می‌شود.			
--	---	--	--	--

نجانان ابنیه تاریخی سنندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد محمد کریم	عزت پور (دوکاره)	کردستانی	ارسیهای عمارت وکیل الملک در سنندج	- نمونه‌هایی از کارهای این استاد و استاد صالح در همین مجموعه ارائه شده.
۲-	استاد صالح	عزت پور (دوکاره)	کردستانی	- دربهای عمارت وکیل الملک در سنندج	
۳-	استاد عبدالله	نجانباشی	کردستانی	ارسیهای منزل احمدخان وکیل در سنندج	
۴-	استاد عباس	نجانباشی	کردستانی	- مرمت ارسیهای عمارت آصف دیوان	پسر استاد عبدالله نجانباشی بوده است.
۵-	استاد محمد	سنه‌ای	سنندجی	- قاب سقف و قابهای در و پنجره منزل فرید الملک و تعدادی زیادی از ابنیه تاریخی شهر سنندج	
۶-	استاد ابراهیم	سنه‌ای	سنندجی	- قابهای سقف منزل حاجی حیدر و تعداد زیادی از بناهای سنندج	- پسر استاد محمد است و علیرغم کهولت سن هنوز در قید حیات می‌باشد.

تکمله:

با مطالعه فهرست فوق موارد ذیل قابل توجه به نظر می‌رسند:

- ۱- اکثر معماران کردستانی بومی می‌باشند.
- ۲- القایی مانند: "پالپهن" (کسی که در انجام کاری تسلط و تبحر فراوانی دارد) و "دوکاره" به استادان زبردست اعطا گردیده.
- ۳- القایی مانند "معمارباشی" و "قصرساز" القاب اعطایی دولتمردان عهد قاجار در کردستان است.
- ۴- لقب "سایه‌زن" به افرادی اعطا می‌شده که در فن طاق زنی تبحر کافی داشته‌اند.
- ۵- در میان گچبران به لقب "شیرین دست" بر می‌خوریم که به گچبران بسیار ماهر اعطا می‌گشته.
- ۶- به سنگ تراشان لقب "حجاریان" داده شده.
- ۷- "وردس" در کردی به افرادی تازه کار (کارآموز) گفته می‌شده.
- ۸- در کردی به استاد "سوها" گفته می‌شود.

منابعی که در این تحقیق از آنها بهره‌برداری گشته عبارتند از:

الف) کتب:

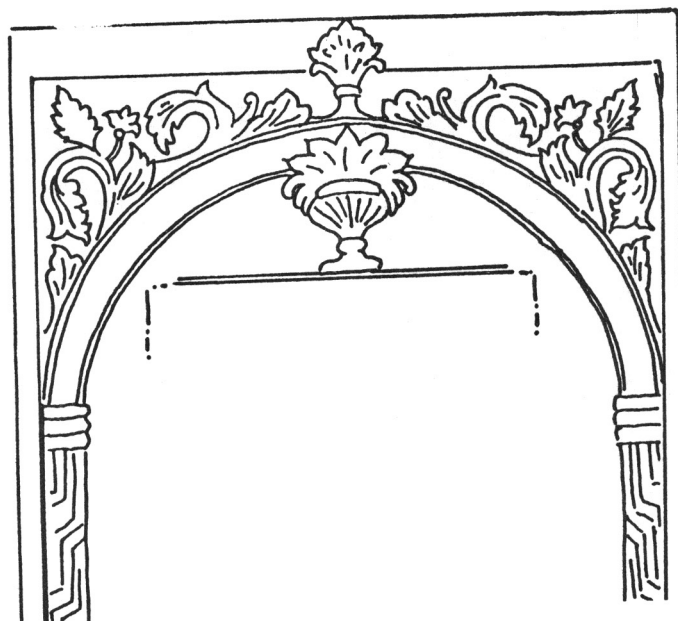
- ۱- آیت الله مردوخ کردستانی، تاریخ کرد و کردستان و توابع. دو جلد. انتشارات کتابفروشی غریقی سنندج.
- ۲- سنندجی، میرزاشکرالله، تحفه ناصری در تاریخ و جغرافیای کردستان. به تصحیح دکتر حشمت الله طیبی. انتشارات امیرکبیر.
- ۳- مستوره کردستانی، (ماه شرف خانم)، تاریخ اردلان، به کوشش ناصر آزادپور، انتشارات چاپخانه بهرامی سنندج.
- ۴- وقایع نگار کردستانی، علی اکبر، حدیقه ناصریه در تاریخ و جغرافیای کردستان به تصحیح محمد رؤف کردستانی، انتشارات چاپخانه ارژنگ.

ب) منابع اداری:

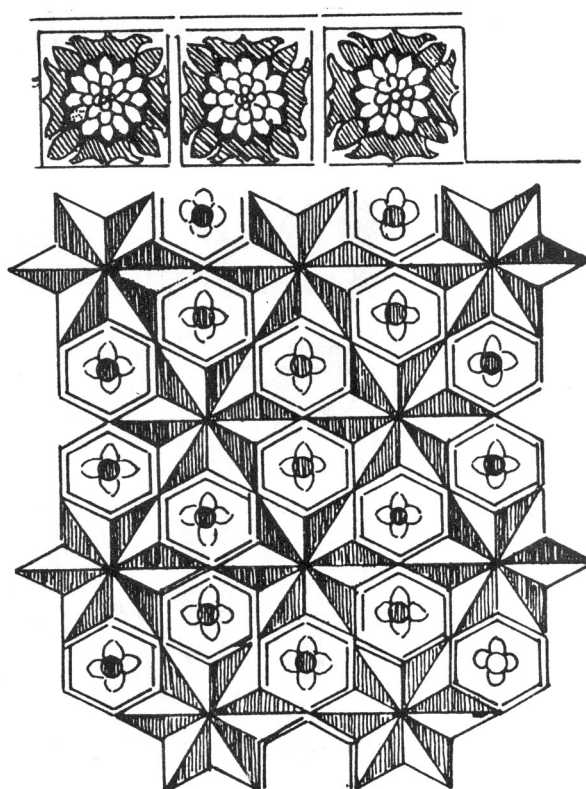
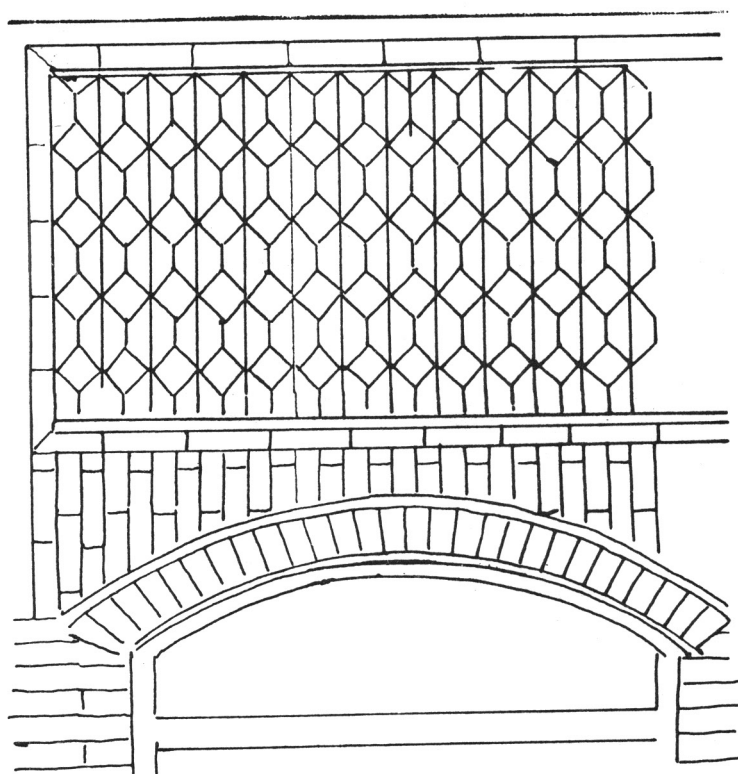
- ۱- اسناد و مدارک موجود در سازمان میراث فرهنگی کشور و اداره کل میراث فرهنگی استان کردستان.
- ۲- اسناد و مدارک موجود در کتابخانه عمومی شهر سنندج.
- ۳- اطلاعات پراکنده اداری در اداره کل ارشاد اسلامی کردستان.

ج) اساتید و مطلعین محلی:

- ۱- استاد ابو محمد رنج آوری، نودساله، گچبر، ساکن محله صفری شهر سنندج.
- ۲- استاد سعید برزگر، گچبر، هشتاد ساله، مقیم در خانه فرید الملک، پشت پارک شهدای سنندج.
- ۳- استاد میرزاآقا، گچبر، هشتاد و پنج ساله، ساکن محله جورآباد سنندج.
- ۴- استاد احمد سبحانی، گچبر، هشتاد و پنج ساله، ساکن روبروی هتل آیدرسنندج.
- ۵- استاد عسکر موسوی، معمار، چند جلسه در مکان حمام میدان آزادی سنندج که گفته می‌شود به خودشان تعلق دارد، زیارتشان کرده‌ام.
- ۶- استاد ابراهیم، فرزند استاد محمد سنندجی، سنندج اداره راه استان کردستان.
- ۷- استاد باقرستانی، معمار، بالغ بر ۹۰ سال دارد. مقیم محله قطار چیان سنندج.
- ۸- یادداشتهای برادر گرامی و محقق ارزشمند بومی کردستان و مدیر کل وقت میراث فرهنگی کردستان جناب آقای سیروس معروفی.

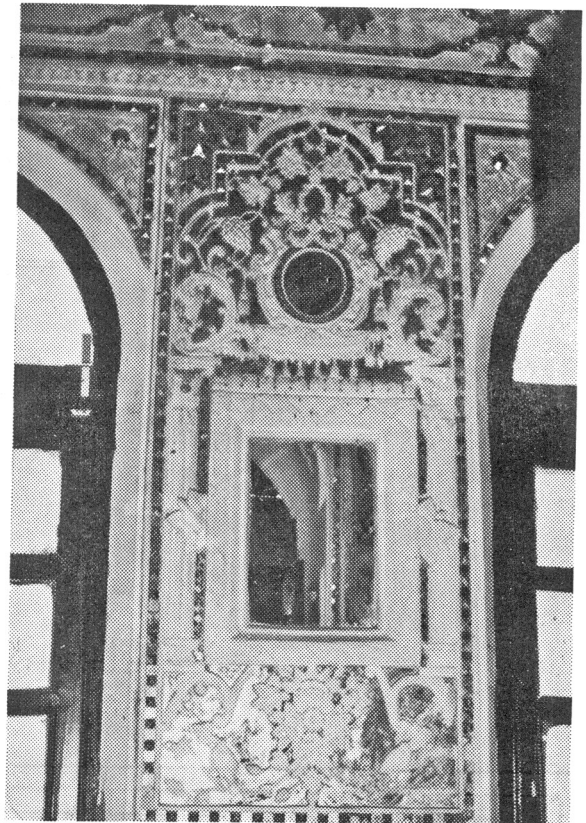
طرح گچبری اطراف کتیبه ایوان شرقی (اصلی) مسجد دارالاحسان عمل استاد محمد رش

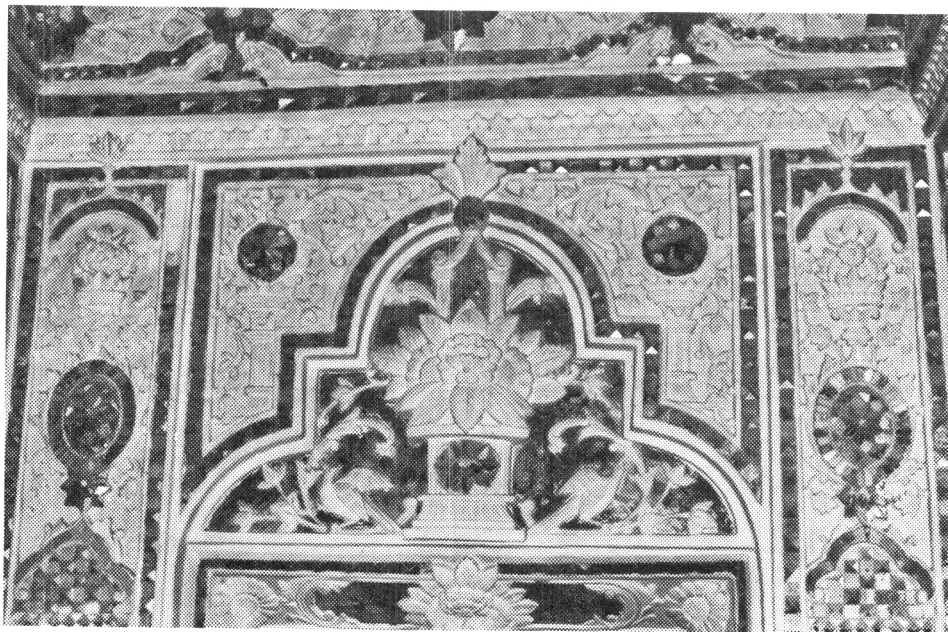
بخشی از تزئینات آجری عمارت آصف دیوان عمل استاد عباس زمانی

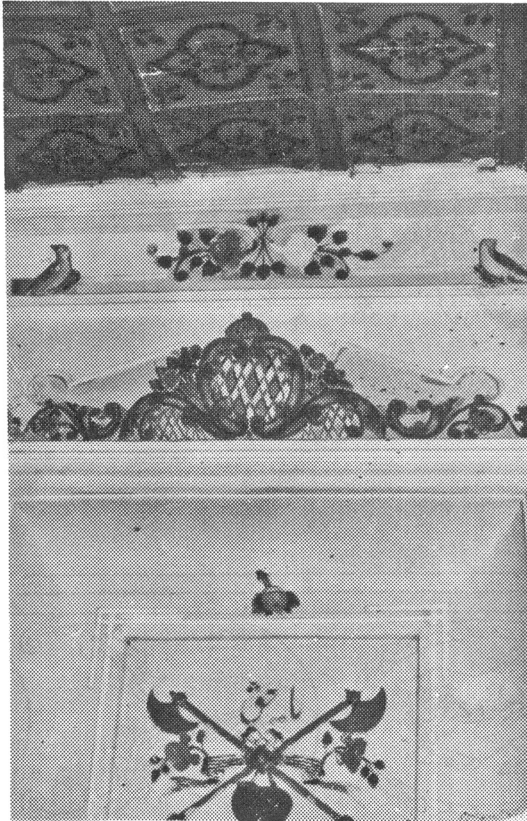

گچبری و نقاشی خانه حبیبی، نقاشی از استادعباس خجسته

گچبریهای خانه ملا لطف‌اله سنندجی (شیخ‌الاسلام) ⇕

نقاشیها، عمل استاد میرزا آقا توکلی

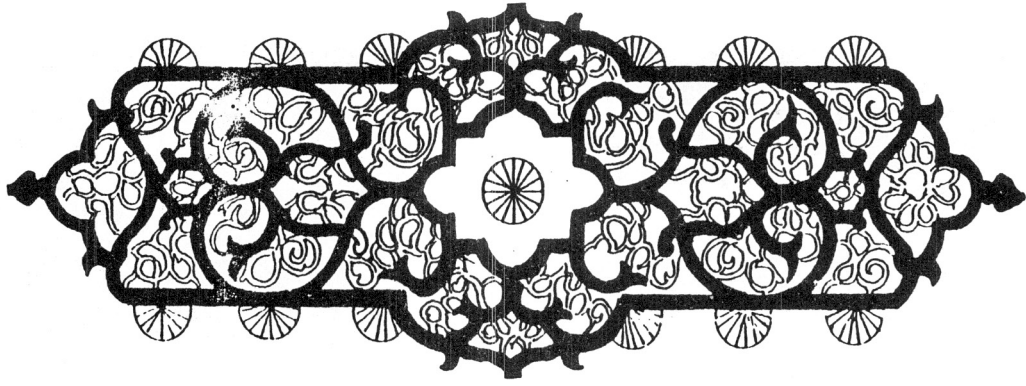
↑ ↓ قابهای سقف، عمل استاد ابراهیم سنه‌ای

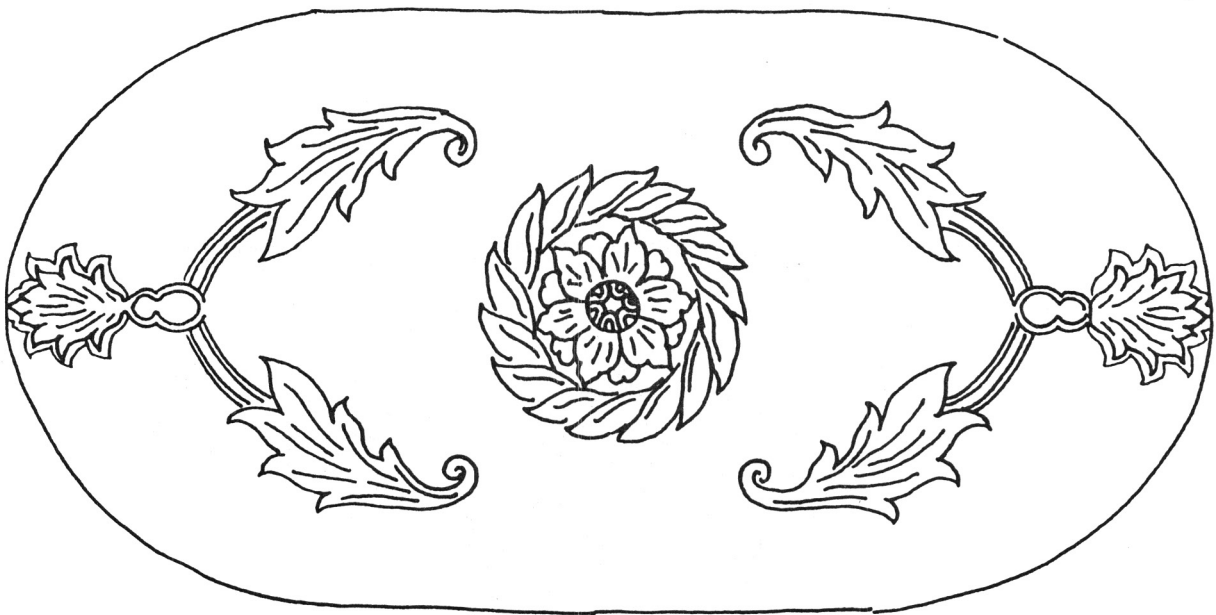
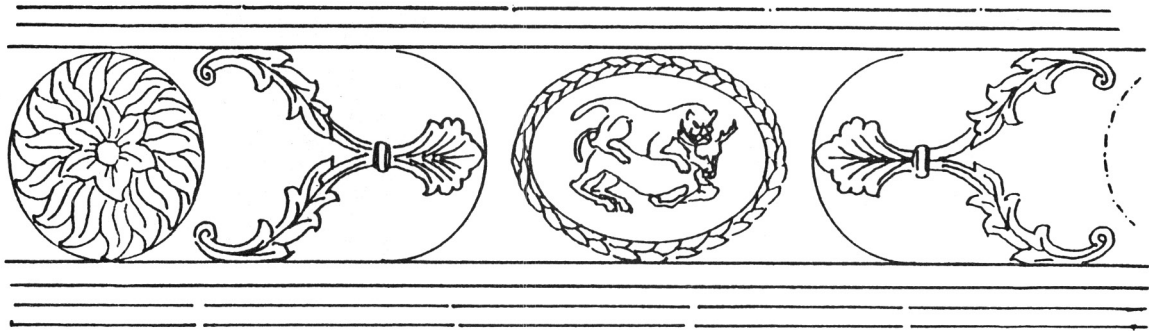
تزیینات خانه حاجی حیدر سنندج.

گچبریها، عمل استاد عبدالله شیرین دست

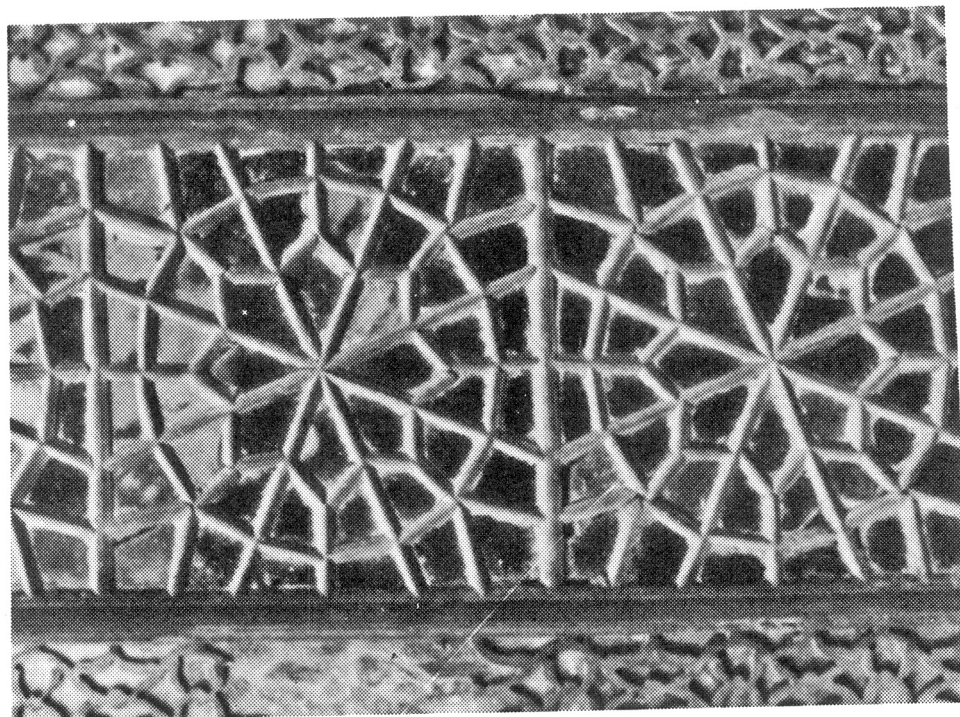
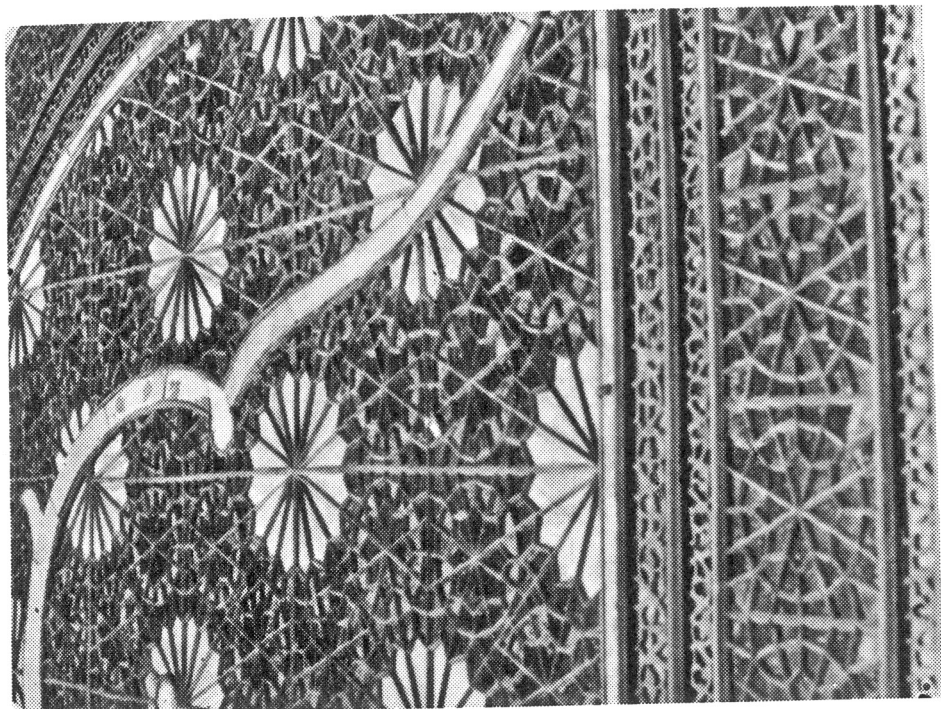

بخشی از تزئینات چوبی عمارت وکیل الملک. عمل استادان: ۱- محمد کریم آزادپور ملقب به دوکاره
۲- صالح آزادپور ملقب به دوکاره

نقش کنده (حجاری) ازاره سنگی عمارت وکیل الملک، عمل استاد لاله اصفهانی.

بخشی از تزئینات چوبی عمارت وکیل الملک. عمل استادان: ۱- محمد کریم آزادپور ملقب به دوکاره
۲- صالح آزادپور ملقب به دوکاره

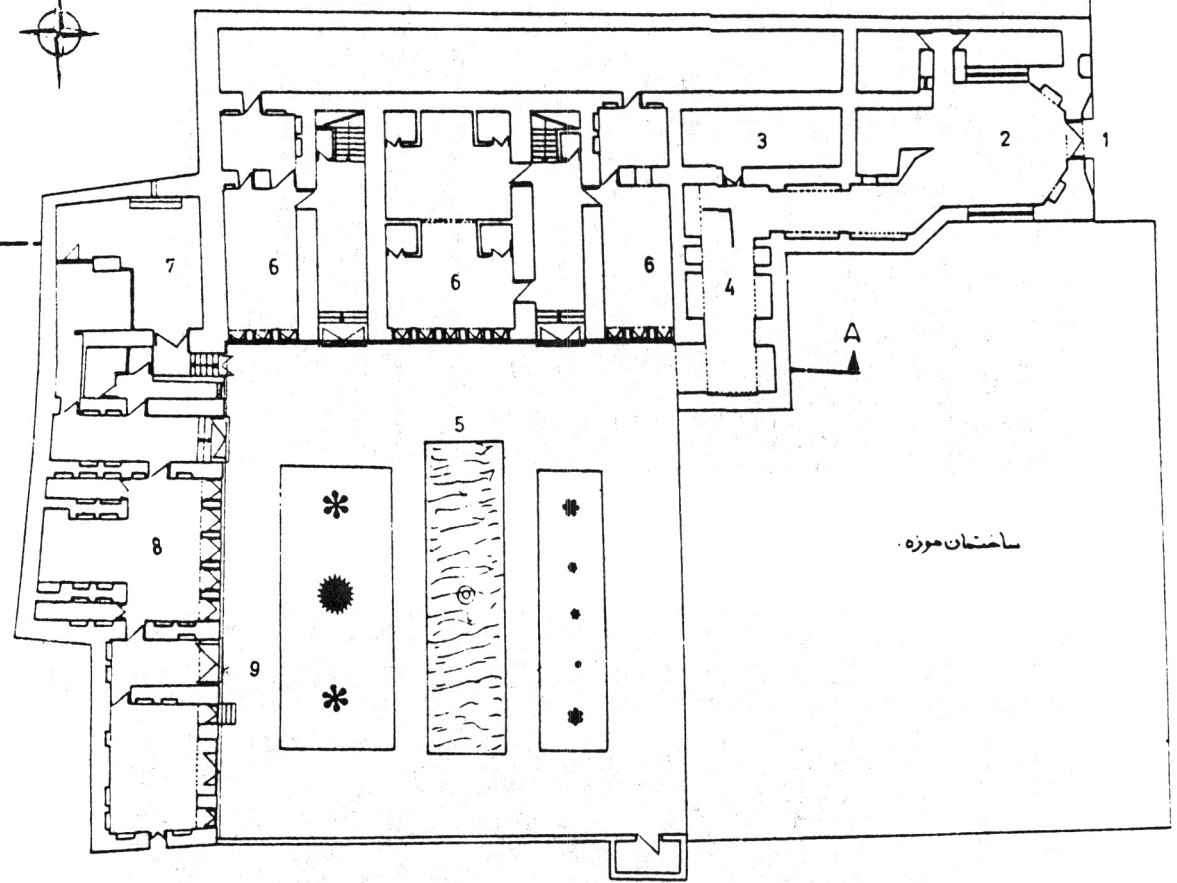
کریه

کریه

A

A

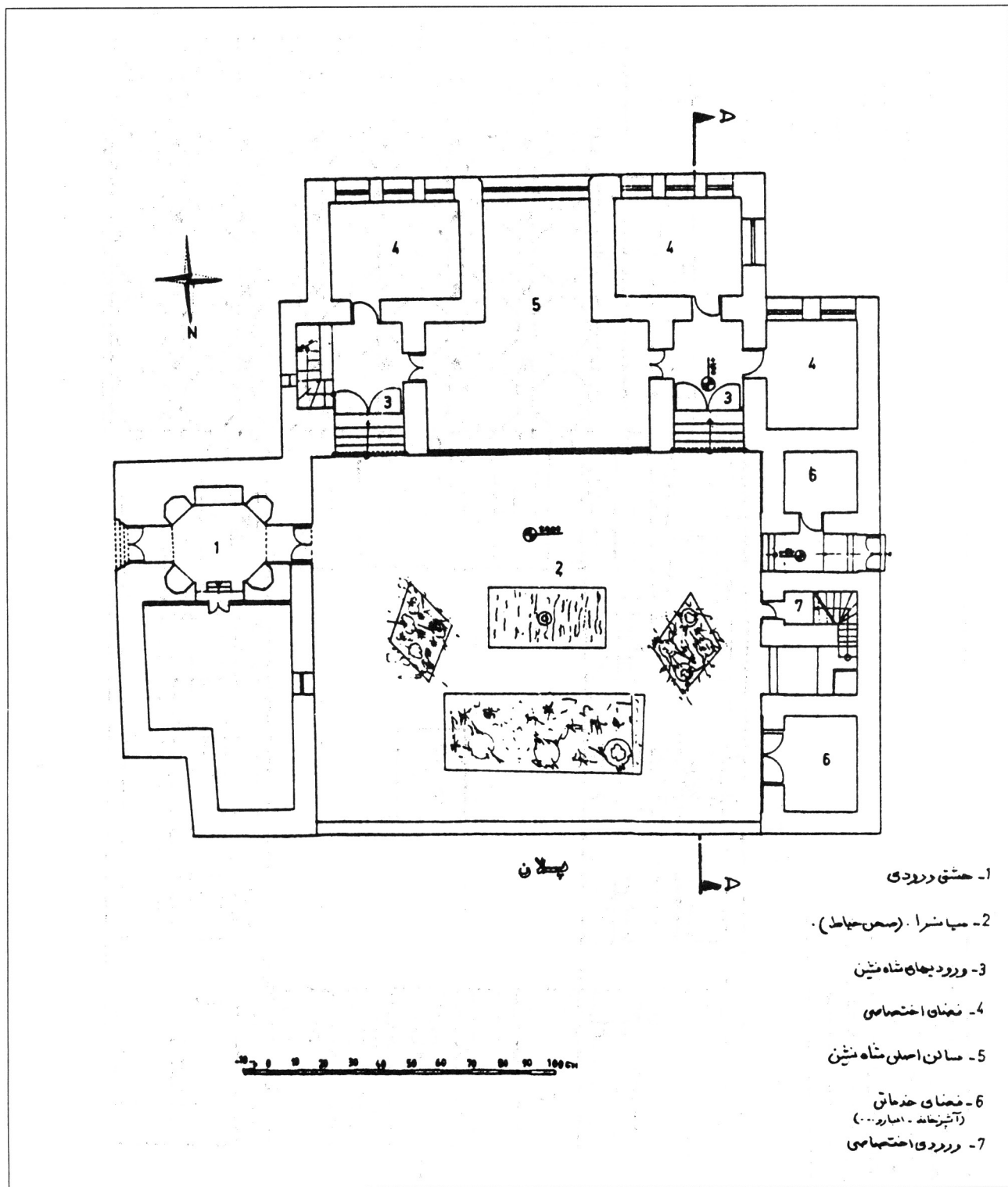

پلان

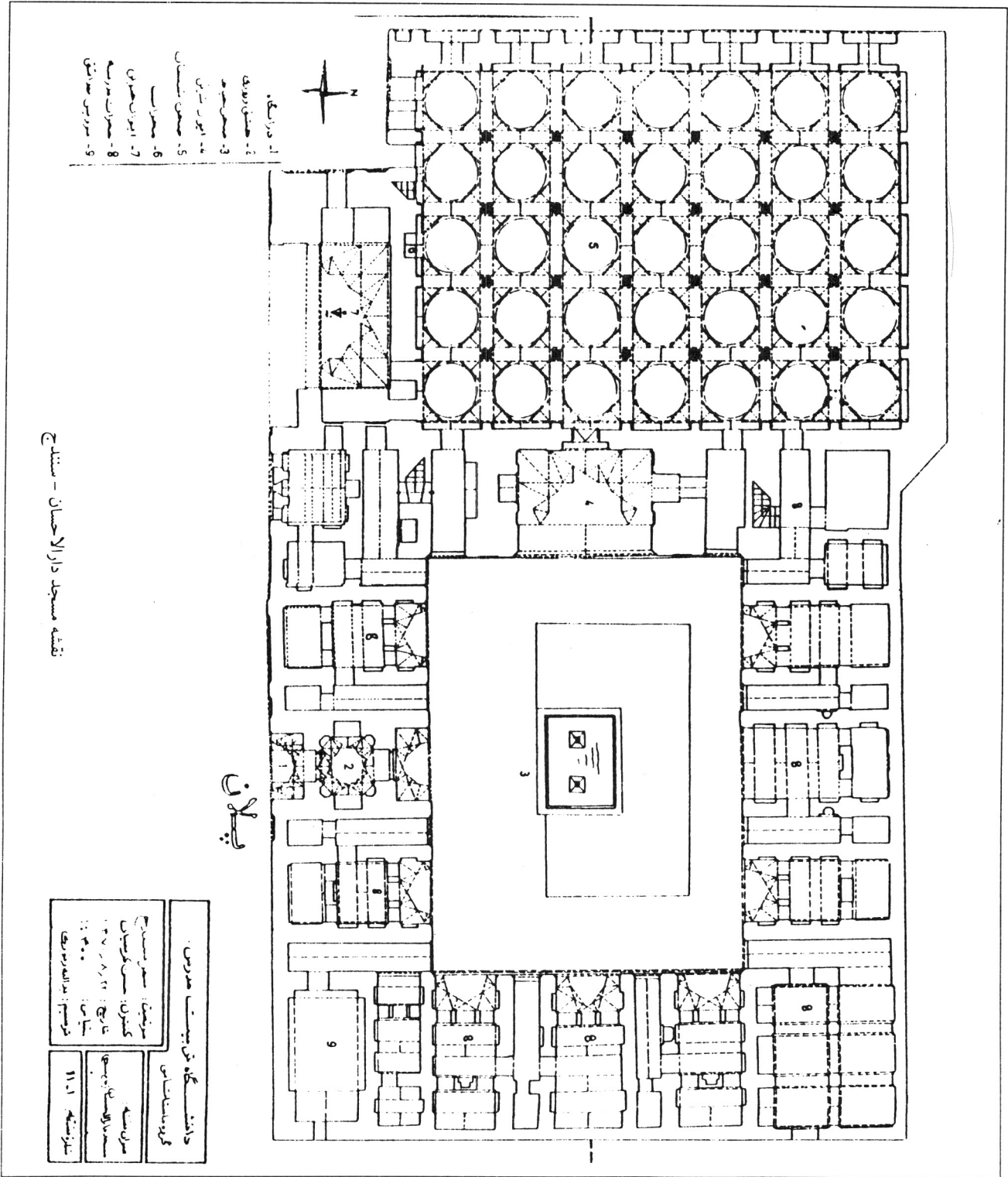
- 1- در بنگاه.
- 2- هشتون ورودی.
- 3- اسباب.
- 4- دالان ورودی.
- 5- میانسرا.
- 6- صحن اهلین (منه نشین).
- 7- طبخ خانه.
- 8- ایوان غریب.
- 9- ورودی حمام اختصاصی.

0-40 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 cm

نقشه خانه حبیبی در سندج

نقشه خانه محمدی - سندھ

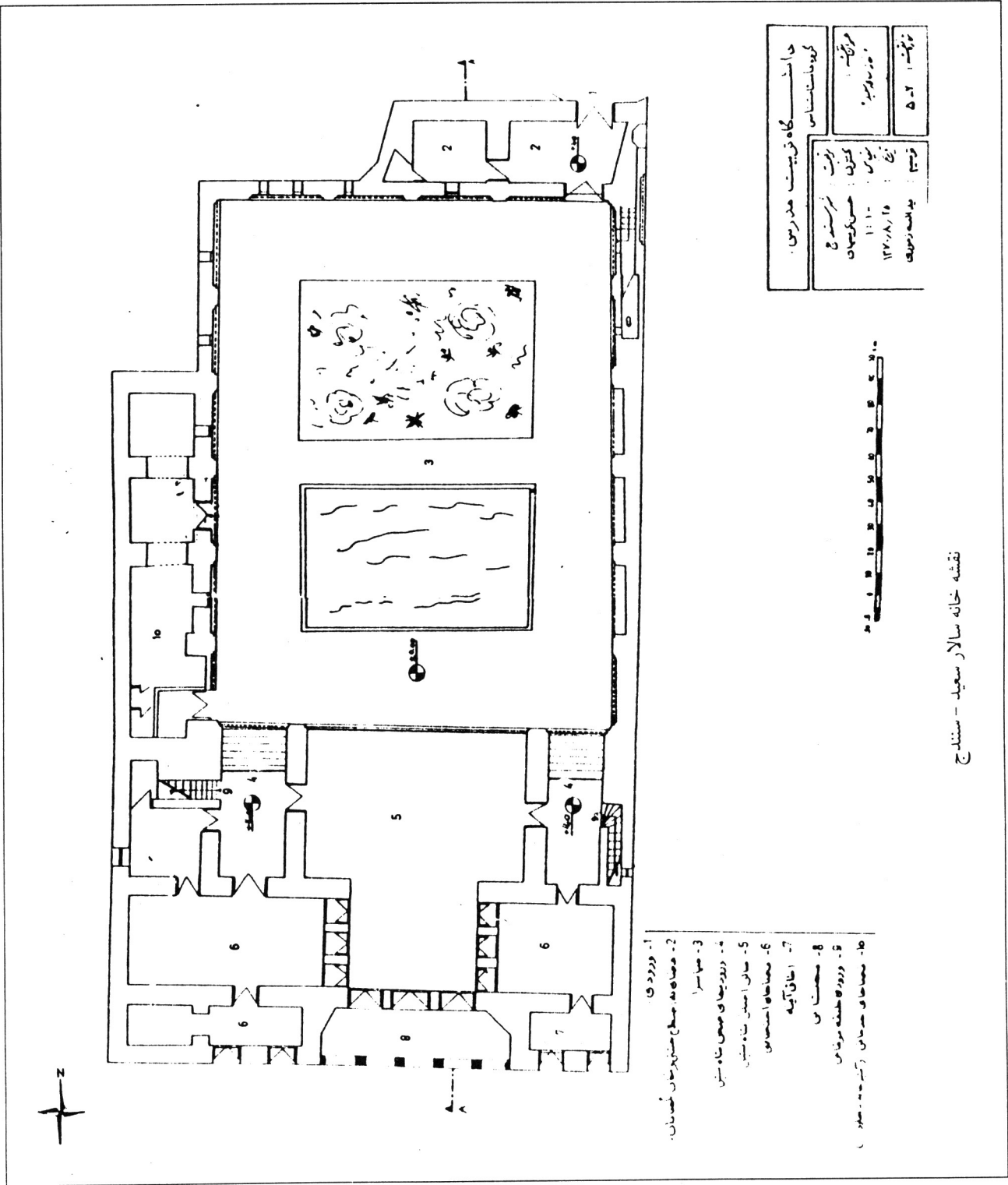

- ۱- دروازه
- ۲- حوضخانه
- ۳- مسجد
- ۴- حیاط
- ۵- سمن
- ۶- مطبخ
- ۷- ایوان
- ۸- حجره
- ۹- سردر

نقشه مسجد دارالاحسان - شیراز

شیراز

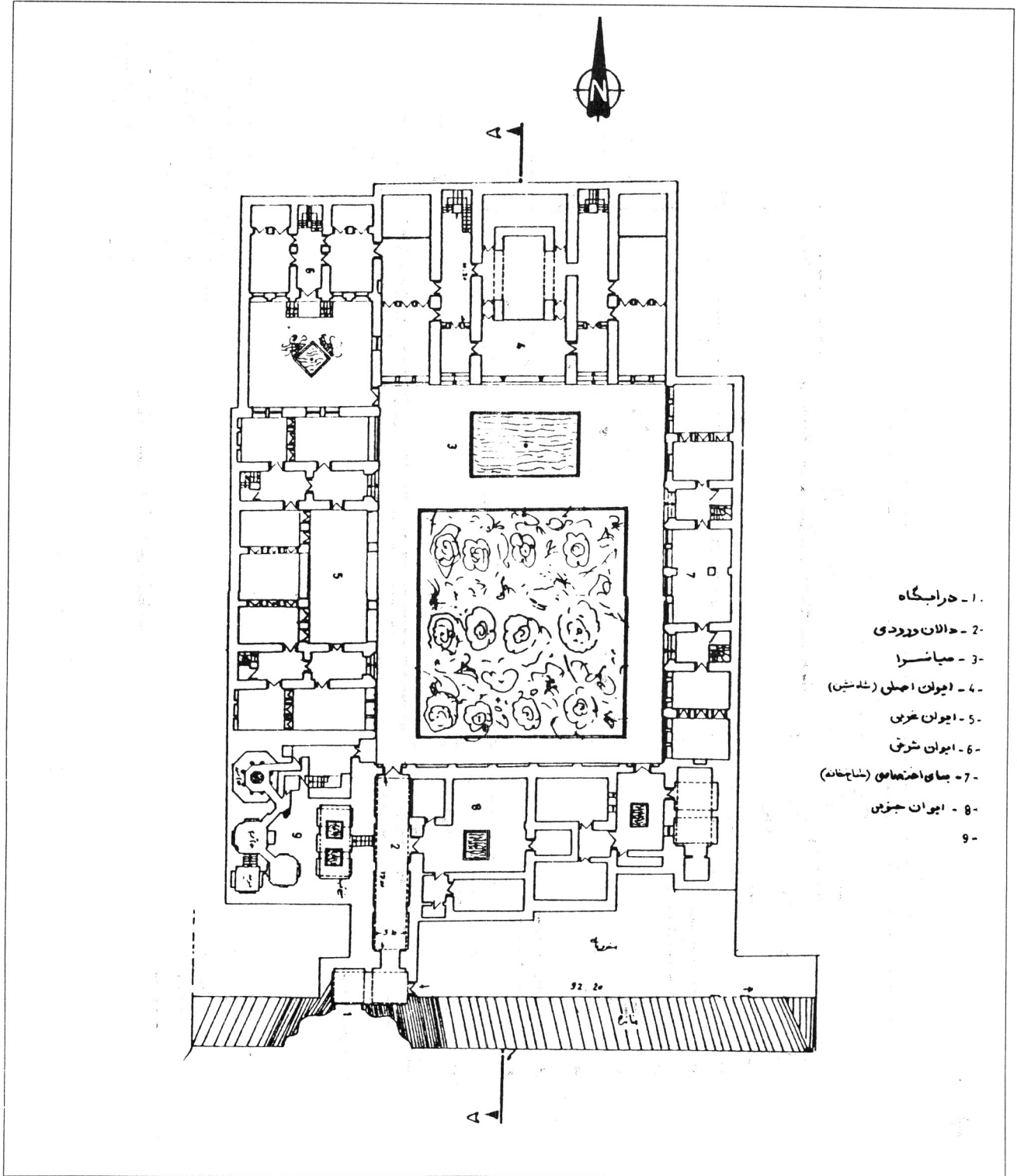
دانشگاه خوارزمشاه	
گروه معماری	
موسسه: معماری	موسسه: معماری
کتابخانه: سمن	کتابخانه: سمن
تاریخ: ۱۳۷۸	تاریخ: ۱۳۷۸
مساحت: ۳۰۰	مساحت: ۳۰۰
معماری: عبدالله زاهدی	معماری: عبدالله زاهدی
شیراز، ۱۱۰۱	

- ۱- ورودی
- ۲- محرابی در سطح مشرف بر تاق کعبه
- ۳- صیقل
- ۴- روزنچه‌های محراب شاه نشین
- ۵- سالن آمین شاه نشین
- ۶- محرابها و منبرها
- ۷- اتاق آینه
- ۸- محراب
- ۹- ورودی طیفه نوزاد
- ۱۰- محرابهای محرابی ترکیب شده در محراب

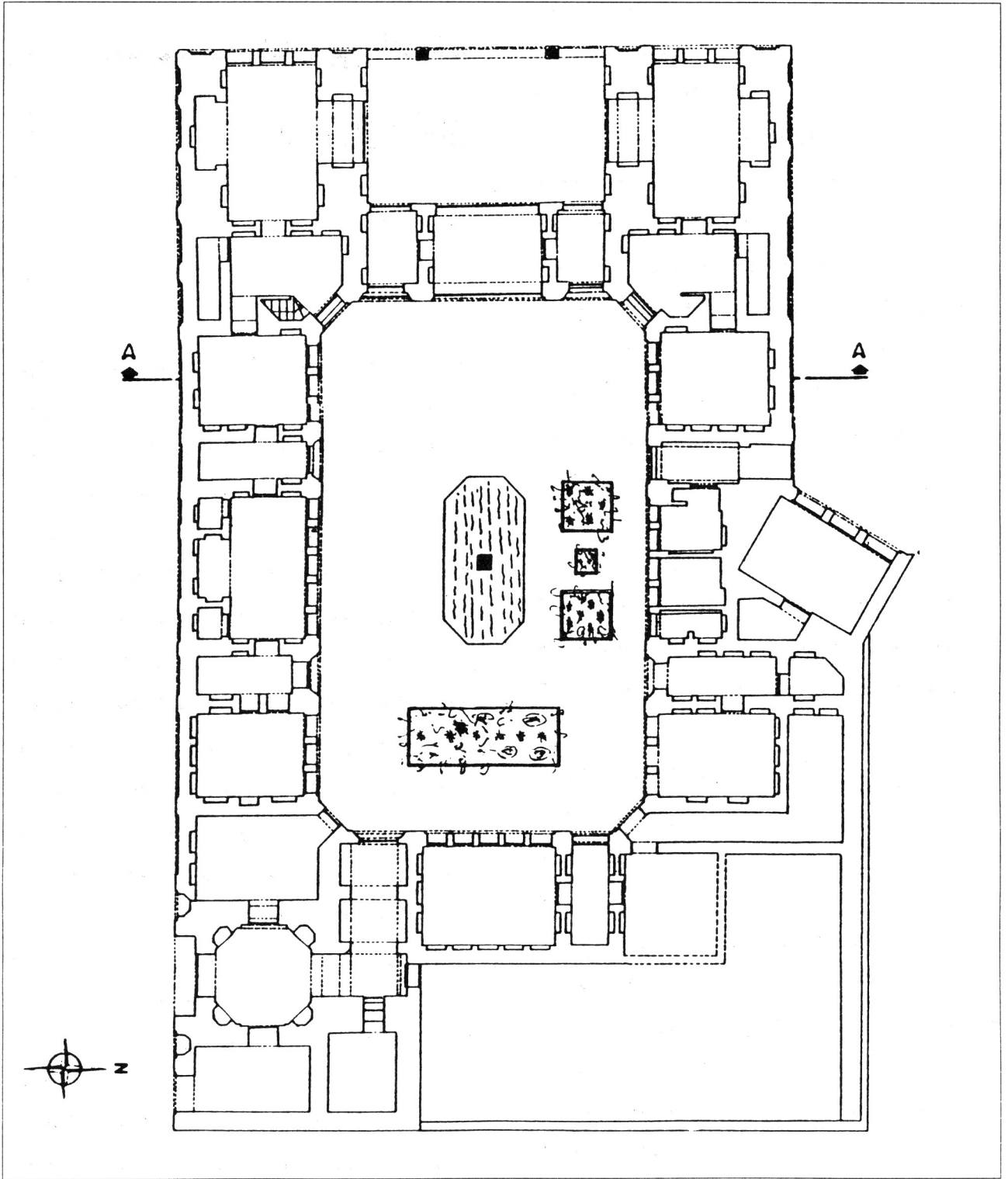
جامعه: گاه‌نویسینا مدرسی	موضوع: پلان سه‌بعدی
گروه: معماری	تاریخ: ۱۳۷۸/۱۰
مدرس: حسن کجانی	محل: تهران
موضوع: معماری	نوع: نقشه
موضوع: معماری	نوع: نقشه

نقشه خانه سالار سعید - سنندج

- 1- در ابگاه
- 2- دالان ورودی
- 3- میانسرا
- 4- ایوان اجلی (شدن)
- 5- ایوان غربی
- 6- ایوان شرقی
- 7- صای احمدشاه (شاهخانه)
- 8- ایوان جنوبی
- 9-

نقشه خانه آصف - سندج

نقشه خانه وکیل - سندھ